

כסליו התשס"ט

בס"ד

מבנה סיפור יוסף ואחיו לפרשת וישב

(א) ויסע ישׂראל וכל אֲשֶׁר לוֹ וַיָּבֵא בְּאֶרֶץ שֶׁבַע וַיִּזְבַּח זִבְחִים לַאלֹהִים אָבִיו יַעֲקֹב: (ב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמֵרָאֵת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הֲנִי: (ג) וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הֲאֵל אֱלֹהֵי אֲבִיךָ אֵל תִּירָא מֵרָדָה מִצְרַיִם כִּי לְגוֹי גָדוֹל אֲשִׁימְךָ שָׁם: (ד) אָנֹכִי אֲרַד עִמָּךְ מִצְרַיִם וְאָנֹכִי אֲעִלְךָ גַם עִלָּה וְיוֹסֵף יָשִׁית יָדוֹ עַל עֵינֶיךָ: (ה) וַיִּקֶּם יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְאֶת טַפָּם וְאֶת נְשֵׁיהֶם בְּעֶגְלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח פְּרַעֲה לְשֵׂאת אֹתוֹ: (ו) וַיִּקְחוּ אֶת מִקְנֵיהֶם וְאֶת רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֵאוּ מִצְרַיִם יַעֲקֹב וְכָל זָרְעוֹ אִתּוֹ: (ז) בָּנָיו וּבְנֵי בָנָיו אִתּוֹ בְּנֵתָיו וּבָנֹת בָּנָיו וְכָל זָרְעוֹ הֵבִיא אִתּוֹ מִצְרַיִם:

7. בראשית ל"ז א-ב

וַיָּשָׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִגְוָרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. אֵלֶּה תִּלְדוֹת יַעֲקֹב...

8. מופעי המילה 'תולדות' בראש סיפור

1. בראש סיפור יצירת האדם ואשתו ונתינתם בגן העדן:

"אֵלֶּה תִּלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם..." (ב', ד)

2. בראש סיפור המבול:

"אֵלֶּה תִּלְדוֹת נֹחַ, נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדַרְתּוֹ... (ו', ט)

3. בראש סיפור נישואיו של יצחק ולידת בניו:

"וְאֵלֶּה תִּלְדוֹת יַצְחָק בֶּן אֲבִרְהָם..." (כ"ה, יט)

9. ראב"ע

"אלה תולדות נח – כמו הקורות, כטעם מה ילד יום (משלי כ"ז א)

וכמוהו "אלה תולדות יעקב"

"אלה תולדות יעקב – אלו המאורעות שאירעו לו והמקרים שבאו

עליו..."

10. רמב"ן

אלה תולדות יעקב - ואלה של תולדות יעקב, אלה ישוביהן וגלגוליהן

עד שבאו לכלל ישוב. סיבה ראשונה יוסף בן שבע עשרה שנה, על ידי

זה נתגלגלו וירדו, זהו ישוב פשוטו של מקרא להיות דבר דבור על

אופניו

11. רשב"ם

ועתה יראו המשכילים: מה שפירשו הראשונים "אלה תולדות יעקב"

- אלה מקראות (=מקרים) ומאורעות שאירעו ליעקב - והנה זה הבל

הוא. כי כל 'אלה תולדות' האמור בתורה ובכתובים, יש מהם

שמפרשים בני האדם, ויש מהם רבים שמפרשים בני בנים, כאשר

פירשתי ב'אלה תולדות נח': למעלה בפרשת בראשית (ה', לב) כתיב

"וַיְהִי נֹחַ בֶּן חָמֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיֻּלְּד נֹחַ אֶת שָׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת",

ואחרי כן מפרש כי העולם חטאו ונח מצא חן (ו', ה-ח), ואחרי כן

מפרש "אלה תולדות נח" - בני בניו היאך, כי שלושה בנים היו לו,

וציווה הקב"ה להכניסם בתיבה י"ב חודש, ובצאתם (י', א) "וַיִּנְלְדוּ

לָהֶם בָּנִים אַחֵר הַמִּבּוּל" עד שעולים לשבעים בנים שהיו שבעים

אומות, כדכתיב (י', ה) "מֵאַלֶּה נִפְרְדוּ [אֵי] הַגּוֹיִם בְּאַרְצֹתָם אִישׁ

לְלִשְׁנָו".

וכן בעשו, פרשה ראשונה (ל"ו, א-ה) מפרש בני עשו שנולדו לו במקום

אביו, ואחרי כן (ל"ו, ו) "וַיִּלְכֵּךְ אֵל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אֲחִיו", וישב לו בהר

שעיר (שם ח) וכל הפרשה, וכתיב (שם ט) "וְאֵלֶּה תִּלְדוֹת עֵשָׂו אָבִי

אָדָם בְּהָר שְׁעִיר", וכל פרשה שנייה זאת - בבני עשו (- כלומר: בבנים

שנולדו לבני עשו, כמו שכתב רשב"ם בביאורו לפסוק זה: " ואלה

תולדות עשו - בני בניו".

1. מסכת שבת י"ע"ב

ואמר רבה בר מחסיה אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף (- משקל האריג של כתונת הפסים שעשה לו) יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים.

2. תוספות שם

"ואף על גב דבלאו הכי נגזר, דכתיב 'ועבדום וענו אותם'! שמא לא היה נגזר עליהם עינוי כל כך [ממושך] אלא על ידי זה, שהרי ארבע מאות שנה (- של הגזרה) התחילו קודם שנולד יצחק..."

3. מסכת שבת פט ע"ב

אמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן: ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל (רש"י: כדרך כל הגולים, שהרי על פי גזרת גלות ירד לשם), אלא שזכותו גרמה לו, דכתיב (הושע י"א, ד) "בְּחַבְלֵי אֲדָם אֶמְשֹׁכֶם, בְּעֶבְתוֹת אֶהְבֶּה..."

4. בראשית רבה (פ"ו, ב)

לפרה שהיו מושכין אותה למקולין (=לבית מטבחים) ולא היתה נמשכת. מה עשו לה, משכו את בנה לפניו, והיתה מהלכת אחריו על כרחה שלא בטובתה. כך היה יעקב אבינו ראוי לירד למצרים בשלשלאות ובקולרין, אמר הקב"ה: בני בכורי (- הוא יעקב), ואני מורידו בבזיון!... אלא הריני מושך את בנו לפניו, והוא יורד אחריו על כרחו שלא בטובתו.

5. הרב אלחנן סמט

גם דעה זו בחז"ל אינה סותרת את התפיסה המוסרית הרואה בסיפורנו סיפור על חטאים ועונשים. הירידה למצרים אמנם נעשתה לבסוף בדרך נעימה - 'בחבלי אדם', בעבתות אהבה' - מפני זכותו של יעקב. אולם כמה ייסורים נתייסרו כל בני המשפחה עד לאותה ירידה נעימה למצרים!

עשרים ושתיים שנות אבל על בנו האהוב עברו על יעקב, ומנת הסבל לא פסחה בשנים אלו לא על יוסף ולא על האחים.

האם כדי להוריד את יעקב וביתו למצרים היה הכרח במבוא גדוש סבל זה?

לא כן, ההשגחה יכולה הייתה לגלגל את ירידת יעקב למצרים אחר יוסף בנו בדרכים רבות שלא היו מצריכות כל סבל שיקדם להן.

סבל זה, המתואר במהלך רובו של סיפורנו, הוא הוא נתיב הכפרה והטהרה שבו צריכים היו יוסף ואחיו לעבור כדי שבסופו תוכל גזרת הגלות על יעקב ובניו להתקיים 'בחבלי אדם', בעבתות אהבה', וכדי שבשעת התקיימות הגזרה תהיה המשפחה מאוחדת ומוכנה לגלות העומדת בפתח.

נמצא שההיבט המוסרי של הסיפור - השינוי שחל ביוסף ובאחיו ואפשר את איחודה של המשפחה על אדמת מצרים - משרת את נושאו של הסיפור הנידון כעת: ההתפתחות המוסרית שחלה במהלך הסיפור היא שאפשרה את הירידה לגלות שנגזרה בברית בין הבתרים, בתנאים הנצרכים לשם כך.

נמצא, שסיפור יוסף ואחיו נושא לקח אמוני-היסטוריוסופי המקשרו אל מה שלפניו (אל ברית בין הבתרים) ואל מה שלאחריו (סיפור הגלות והגאולה שבספר שמות).

6. בראשית מ"ו

בפרשת וישלח. בבואו אל יצחק אביו חברונה, הגיע יעקב שבע ייסורים, כמי שניצח במאבק על הקמת דור שני, ועתה הוא חפץ בשיבת קבע ממושכת בארץ כנען. עשו מבין את משמעות ניצחונו זה של יעקב, והוא מפנה מרצונו את הארץ היעודה ופונה לו להר שיעיר להקים בו את היסוד לעם ולממלכה.

ואז "ביקש יעקב לישב בשלווה - קפץ עליו רוגזו של יוסף" - שנים מעטות ישב יעקב בחברון בשלווה יחסית, עד להתגרותם של בניו, ואז קפץ עליו המאבק הגדול הבא על הקמת זרע - המאבק על הקמת הדור השלישי, אשר ישמש בסיס לעם. תהליך פנימי של התפוררות וסכנה חיצונית של רעב מאיימים עתה על המשפחה, וסיפור יוסף ואחיו אינו אלא סיפור המאבק והניצחון בהעמדת 'תולדות יעקב' בשלב השני של חייו.

15. פרידת שני ענפים עיקריים ממשפחת יעקב

בראשית ל"ח א: וַיְהִי בְעֵת הַהוּא וַיָּבֵד יְהוּדָה מֵאֵת אָחָיו...

בראשית ל"ט א: -וַיֹּסֶף הוֹדָד מִצְרָיִמָה וַיִּקְנְהוּ פוּטִיפָר סָרִיס פְּרָעָה ...

16. רש"י

"ויהי בעת ההיא - למה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף ללמד שהורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם אמרו אתה אמרת למכרו אלו אמרת להשיבו היינו שומעים לך".

17. בראשית מ"א מה

וַיִּתֵּן לוֹ אֶת אֶסְנֵת בַּת פּוּטִי פְרַע כַּהֵן אֶן לְאִשָּׁה.

18. בראשית מ"א נ"ב

וַיֹּסֶף יָלֵד שְׁנֵי בָנִים בְּטָרָם תְּבוּא שְׁנַת הָרָעַב אֲשֶׁר יָלְדָה לוֹ אֶסְנֵת בַּת פּוּטִי פְרַע כַּהֵן אוֹן .

וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה ...וְאֵת שֵׁם הַשֵּׁנִי קְרָא אֶפְרָיִם כִּי הִפְרִינִי אֱלֹהִים בְּאָרֶץ עֲנִי.

19. בראשית מ"ב, ב'

"הנה שמעתי כי יש שָׁבַר בְּמִצְרַיִם. רְדוּ שָׁמָּה וְשָׁבְרוּ לָנוּ מִשָּׁם וְנַחֲמָה וְלֹא נִמּוּת".

20. בראשית מ"ב, לו

"אתי שְׂכַלְתֶּם: יוֹסֵף אֵינְנוּ וְשָׁמְעוּן אֵינְנוּ וְאֵת בְּנֵינָם תִּקְחוּ. עֲלֵי הֵיוּ כְלָנָה!"

21. בראשית מ"ב לו

"אֵת שְׁנֵי בָנֵי תַמִּית אִם לֹא אֲבִיאֲנֹו אֲלֵיךְ"

22. בראשית רבה (צ"א, ט)

הרי זה בכור שוטה: בניך, לא בניי הם?

23. בראשית מ"ג ח'

שְׁלַחָה הַנְּעִר אֶתִּי וְנִקְוָמָה וְנִלְכָה וְנַחֲמָה וְלֹא נִמּוּת גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אֶתֶּה גַּם טַפְנוּ.

24. בראשית מ"ה ה-ז'

כִּי לְמַחֲמָה שְׁלַחְנִי אֱלֹהִים לְפָנֶיכֶם כִּי זֶה שְׁנַתִּים הָרַעַב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ, וְעוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין חֲרִישׁ וְקָצִיר, וַיִּשְׁלַחְנִי אֱלֹהִים לְפָנֶיכֶם לְשׁוּם לָכֶם שְׁאֲרִית בְּאָרֶץ...

25. בראשית מ"ה יא

כִּי עוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים רָעַב, פֶּן תִּנְרַשׁ אֶתֶּה וּבֵיתְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ

וכשם שמצינו בעשו שפירש שבניו נולדו במגורי אביו קודם שהלך אל ארץ מפני יעקב, ובני בניו נולדו בהר שיעיר - כן ביעקב: למעלה כתיב (ל"ה, כב) "וַיְהִי בְנֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר" וגו' ומפרש לבסוף (שם כו-כז) "אֵלֶּה בְנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יָלְדוּ לוֹ בְּפָדֵן אֲרָם, וַיָּבֵא יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו" וגו' - הרי פירש בניו של יעקב והיכן נולדו, כאשר עשה בבני עשו. ועתה כותב "אֵלֶּה תְּלֻדוֹת יַעֲקֹב" - בני בניו שהיו שבעים והיאך נולדו. כיצד? "יוֹסֵף בֶּן שֶׁבַע עָשָׂרָה שָׁנָה", ונתקנאו בו אחיו, ומתוך כך ירד יהודה מאת אחיו והיו לו בנים בכזיב ובעדולס - שלה ופרץ וזרח, ונתגלגל הדבר שיוסף הורד מצרימה, ונולדו לו במצרים מנשה ואפרים, ושלה יוסף בשביל אביו וביתו, עד שהיו שבעים. וכל זה היה צריך משה רבנו לכתוב, שעל זה הוכיחם (דברים י', כב) "בְּשִׁבְעֵים נִפְשׁוּ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ [וגו']..."

12. הרב אלחנן סמט

יעקב נבחר על פני עשו. 'תולדות עשו' נכתבו בתורה בשני שלבי חיים שלו, וכנגדם נכתבו שני השלבים המקבילים של 'תולדות יעקב'. בעת שהיה יעקב גולה מבית אביו ועוסק במאמצים מרובים בהקמת משפחה מסועפת בגלות חרן, ישב עשו בנוחות בארץ כנען בסמוך לאביו והקים את משפחתו שלו. סיכום 'תולדותיהם' (- בניהם) של שני האחים ניתן בסמיכות: בסוף פרק ל"ה (פסוקים כג-כו) נמנים שנים עשר בניו של יעקב "אֲשֶׁר יָלְדוּ לוֹ בְּפָדֵן אֲרָם" בטרם בואו אל יצחק אביו, ומייד אחר כך (ל"ו, א-ה) נמנים בניו של עשו שנולדו בתקופה המקבילה בארץ כנען: "וַאֲלֵהֶם תְּלֻדוֹת עֵשָׂו... אֵלֶּה בְנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר יָלְדוּ לוֹ בְּאָרֶץ כְּנָעַן".

13. בראשית ל"ו

(א) וַאֲלֵהֶם תְּלֻדוֹת עֵשָׂו הוּא אָדוֹם: (ב) עֵשָׂו לָקַח אֶת נְשָׁיו מִבְּנוֹת כְּנָעַן אֶת עֵדָה בַּת אֵילֹון הַחֲתִי וְאֵת אֶהְלִיבָמָה בַּת עֵנָה בַת צַבְעוֹן הַחִיטִי: (ג) וְאֵת בְּשֵׁמֶת בַּת יִשְׁמַעְאֵל אַחֹות נְבִיּוֹת: (ד) וַתֵּלֶד עֵדָה לְעֵשָׂו אֶת אֶלְיָזָו וּבְשֵׁמֶת יָלְדָה אֶת רְעוּאֵל: (ה) וְאֶהְלִיבָמָה יָלְדָה אֶת יַעִישׁוּ וְיַעִישׁוּ וְאֵת יַעֲלָם וְאֵת קֹרַח אֵלֶּה בְנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר יָלְדוּ לוֹ בְּאָרֶץ כְּנָעַן:

(ו) וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת נְשָׁיו וְאֵת בְּנָיו וְאֵת בְּנֹתָיו וְאֵת כָּל נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֵת מִקְנֵהוּ וְאֵת כָּל בְּהֵמָתוֹ וְאֵת כָּל קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאָרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל אָרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אַחִיו: (ז) כִּי הָיָה רְכוּשָׁם רַב מִשְׁבֵּת יַחְדָּו וְלֹא יָכְלָה אָרֶץ מְגוּרֵיהֶם לְשִׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם: (ח) וַיָּשָׁב עֵשָׂו בְּהַר שְׁעִיר עֵשָׂו הוּא אָדוֹם:

(ט) וַאֲלֵהֶם תְּלֻדוֹת עֵשָׂו אַבִּי אָדוֹם בְּהַר שְׁעִיר:

14. הרב אלחנן סמט

תולדותיו של עשו בשלב השני של חייו - הולדתם של בני בניו ההופכת את המשפחה לעם בראשית דרכו - נולדים בארצו היעודה בהר שיעיר; אף תולדותיו של יעקב בשלב השני של חייו - הולדת בני בניו עד להפיכתם לעם בראשית דרכו - נולדים בארצו היעודה, בארץ כנען. זו הסיבה שהסיפור אינו מתחיל ב"אֵלֶּה תְּלֻדוֹת יַעֲקֹב" אלא ב"וַיָּשָׁב יַעֲקֹב בְּאָרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאָרֶץ כְּנָעַן".

העמדת תולדותיו של עשו הייתה תהליך פשוט הן בשלב הראשון שלה - בהולדת בנים בארץ כנען - והן בשלב השני שלה - בהעמדת בני בנים בהר שיעיר, ועל כן פירוט תולדותיו של עשו בא בשתי רשימות גיאולוגיות קצרות. אולם העמדת תולדותיו של יעקב בשני השלבים המקבילים הייתה כרוכה במאבקים קשים, בייסורים ובניצחונות. לשלב הראשון בתולדות יעקב - הולדת שנים עשר בניו - הוקדש עיקרה של פרשת ויצא ותיאור לידת בנימין ומות אמו בעת לידתה